

08

SOSYAL DEĞERLERİN KENTSEL KONUT MİMARİSİ ÜZERİNDEN DİŞAVURUMU: GAZİMAĞUSA YENİBOĞAZIÇI KÖYÜ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ceren BOĞAÇ
ceren.bogac@emu.edu.tr

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

ÖZET

İnsan yaşamının boşluksal boyuta veya mimari dile aktarılma şekil, çevresel tasarımda çok ender olarak göz önünde bulundurulmuş bir konu olmuştur. Herhangi bir yapının yerle olan ilişkisi, özünde sosyal ve geniş bir açıdan bakıldığında oldukça problematik olan, çok daha büyük bir çevresel olgunun parçasıdır. Konut mimarisi, belki de tüm yapı sınıfları arasında, kullanıcılarının sosyal değerlerinin ve/veya yerel kültürünün, çevre ile olan ilişkisi bakımından en çok ön plana çıktığı türdür. Bu nedendir ki, konutun salt bir fiziksel biçim olarak ele alınmaması gerekir.

Bu çalışmada kent ortamında çevresel tasarımın bir parçası şeklinde ortaya çıkan sosyal anlamlarla sembolik tanımlamalar ve bunların konut mimarisi üzerinden dışavurumu ele alınmıştır. Araştırmada öncelikle mimarideki anlam çalışmaları hakkındaki mevcut literatür taranmasından çıkan bilimsel gerçekler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Mimarinin sosyal ve sembolik açıları üzerine, mimari ve çevresel tasarım araştırmalarındaki mevcut teorik çalışmalar bu kapsamda incelenmiştir. İkinci olarak söz konusu anlam ve sembolik tanımlamaların konut gelişmelerindeki tasarım unsurlarının stilistik yönleri, üç farklı alan çalışması ile araştırılmıştır: Yarı-yapılandırılmış anket, yarı-yapılandırılmış mülakat ve yerinde saptama çalışması.

Gözden geçirilen ilgili mevcut literatür, insanların sosyal anlamlandırmalarının ve prestij değerlerinin, yapılandırılmış çevrenin gelişmesinde, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları kadar etkin bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, literatürün de ortaya koyduğu gibi, söz konusu değerler insanların ev seçimleri üzerinde de önemli etki yapmaktadır. Bölgede, yirminci yüzyıldan bu yana inşa edilen konut gelişmelerinin analizi sonucunda, Gazimağusa kentinin gelişmekte olan konut bölgesi olan Yeniboğaziçi köyü çevresi için tipik olan üç tasarım stili tespit edilmiştir: Modernist, Melez ve Neoklasik. Alan çalışmalarından elde edilen bilgilerden yararlanarak, bu çalışma Yeniboğaziçi köyü çevresindeki konut tiplerini, popülerlikleri açısından (en çok ve en az popüler mimari tasarım stilleri) analiz etmiştir. Alan çalışmaları bölgedeki üç sokakta gerçekleştirilmiştir. Yeniboğaziçi köyü çevresindeki bir çok konut projesindeki tasarım karakteristiklerine tip oluşturan iki stil (Neoklasik ve Melez), işlevsel olarak, 'yerel' ve 'tarihsel'

mimari geleneklerinin ikisi veya biri ile olan ilişki derecelerine göre tanımlanmıştır. Yerinde saptama çalışmalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda, bu iki stilin herbirinin (Neoklasik ve Melez), yarı-yapılandırılmış anket ve mülakatları yanıtlayan kullanıcıların prestij değerlerini ve statülerini, Modernist yapılardan daha çok ifade ettiği anlaşılmıştır. Modernist stile sahip evlerin, bu konutlarda yaşayan kullanıcıların ideal konut imajına uymadığı saptanmıştır.

Çalışma bulguları genel olarak, insanlar için mekanın sembolik tanımı ile birlikte, sosyal anlamının da işlevsel gereksinmelere karşılık vermesi kadar önemli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: Anlam, konut çalışmaları, sembolizm, sosyal değerler ve mimari tarz.

GİRİŞ

İnsan yaşamının boşluksal boyuta veya mimari dile aktarılma şekli, çevresel tasarımda çok ender olarak göz önünde bulundurulmuş bir konu olmuştur. Herhangi bir yapının yerle olan ilişkisi, özünde sosyal ve geniş bir açıdan bakıldığında oldukça problematik olan, çok daha büyük bir çevresel olgunun parçasıdır. Konut mimarisi, belki de tüm yapı sınıfları arasında, kullanıcılarının sosyal değerlerinin ve/veya yerel kültürünün, çevreyle olan ilişkisi bakımından en çok ön plana çıktığı türdür. Bu nedenledir ki, konutun salt bir fiziksel biçim olarak ele alınmaması gerekir. Yine aynı nedenle toplumlar için, estetik nedenlerle oluşturulmuş objelerden meydana gelen yabancı ve değişikliğe imkan vermeyen (bitmiş) ürünler tasarlamak yerine, insanların kendi isteğiyle anlamlandıracağı çevrelere imkan sunmanın gerekliliği uzun zamandır mimarlık tartışmalarının gündeminde olan bir konudur.

Yapılan çalışmalarda, son yıllarda Kuzey Kıbrıs konut inşa ve pazarında, geçmiş yıllara göre ilerlemeler olduğu ifade edilmektedir (Bkz. DPÖ istatistikleri, 2012). Görünen odur ki, içe dönük sosyal yapısına rağmen, Kuzey Kıbrıs Türk Toplumunu, ülke dışında devam eden küresel gelişmelerden etkilenmekte ve bunun bir sonucu olarak, konut sektöründeki gelişim, ülke imajına atıfta bulunmanın yanı sıra, dış pazardaki emlakçıların da ilgisini çekmektedir. Diğer bir yandan, ülkede

faaliyet gösteren inşaat sektörü, yabancı yatırımcıların ilgisini arttırmak için kalite standartlarını her geçen gün yükseltmektedir. Bugün, inşaat sektöründeki artışın yanı sıra, kentsel altyapı geliştirme çalışmaları, ülkede 30 yılı aşkındır devam eden iki toplumlu görüşmelerin gidişatı her ne olursa olsun, hız kesmemektedir. İki toplumlu görüşme süreci, mimarlık mesleğinin ülkedeki geleceği üzerine çeşitli sorular ortaya koysa da, Kuzey Kıbrıs'ta inşaat sektöründeki bugünkü gelişmelerin bir çok boyutu mimari açıdan incelenmesi gereken önemli konular içermektedir.

İnsan-çevre ilişkileri üzerine olan mevcut literatürde, insan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimle gelişen yapısal çevrenin oluşum sürecinde, insanın çevre üzerindeki etkisi kadar çevrenin de insan üzerinde etkisi olduğu kabul görmektedir. Bu da bizi, çevresel tasarımda, 'insanların bakış açılarının ve tercihlerinin olası rolü' üzerinde durma sorunsalına götürmektedir. Bugün Kuzey Kıbrıs'ın doğusunda bulunan Gazimağusa kentinde devam eden konut gelişimi sürecinde ortaya çıkan durum, insan-çevre ilişkileri bakımından çeşitli soruları akla getirmektedir:

- Ne tür sosyal değerler, genel olarak fiziksel çevrenin tümüyle, özelde ise konut mimarisine ilişkilidir?
- İnsanların fiziksel çevrelerine yükledikleri anlamlar süreci ne tür karakteristik özellikler içerir?
- Çevredeki fiziksel elemanlar insanların çevresel tercihlerinde ne derece rol oynar?

Tüm bu sorular göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışma Gazimağusa kentinin bugün gelişmekte olan en popüler konut bölgesi Yeniboğaziçi köyü çevresindeki konut mimarisinin ne tür özelliklerinin insanların ne tür statü ve/veya değerlerini sembolize etme eğiliminde olduğunu incelemekte ve bununla beraber çalışma, popüler konut tiplerini tespit etmeye ve mimari stilin bu bağlamda ne ölçüde rol oynadığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mimari'de Anlam Sorunsalı

İnsan yerleşkelerinde bir mekan/bina nasıl anlam taşır? Eğer mimariyi sosyal, ideolojik, bilimsel, felsefi veya dini değerlerin fiziksel biçime dönüştürülme şekli olarak kabul edersek, görsel iletişim aracı olarak

'fiziksel biçimi', toplumlarda anlamsal iletişimin sürekliliği için de 'mimarlığı' bir araç olarak görebiliriz. Anlam, bir çok sosyal yansıması olan bir kavramdır. Anlam, mimarinin kökleşmiş kurallarını etkileyen, tarihi olgunluk veya deneyime dayalı bir kültür ürünüdür. Çalışmalar göstermektedir ki, tarih boyunca insan her daim objelere anlamlar yüklemiştir (Gibson, 1979; Heft, 1997; Krampen, 1997; Rapoport, 1990 vs.). Bu alandaki en önemli araştırmacılarından biri olan Krampen (1997), günümüzle kıyaslandığı zaman, Rönesans öncesi yapıların anlamsal açıdan daha yüklü olduklarını öne sürmektedir. Ona göre Rönesans'ı takiben inşa edilen binalar anlam bakımından daha fakirleşmiştir ('hyposignificant') (Krampen, 1997). Nihayetinde endüstriyel üretimi takiben, modern yerleşkeler anlam bakımından tek-yönlü ('monosemic') bir hal almıştır; çünkü 1960'lar ve sonrasında tasarım, mimariyi sosyal değerlerden bağımsız gören bir yaklaşım olan Modern Mimarlık akımından etkilenmiştir. Modern Mimari'nin temel felsefesi fiziksel olarak kötü ve zayıf koşullarda yaşayan insanların yaşamlarını iyileştirmek olsa da, ne yazık ki mimarinin sosyal anlamı üzerinde durulmamıştır. Kuramcılar arasında genel olarak kabul gören odur ki, Modern Mimarlık 'buyurucu' bir yaklaşımla fiziksel çevrenin insan davranışlarını şekillendirebileceğini iddia etmiştir. Ancak bir çok araştırma ortaya koymaktadır ki, insanlar hiç bir mekan veya yerde, tasarımcıların onlardan öngördüğü biçimde davranışlar sergilememektedir (Rapoport, 1990; Lang, 1987; Heft, 1997; Gawne ve Snodin, 2004 vs.). İnsanlar çoğu zaman, tasarımcıların onlardan beklediği şekilde hareket etmeyi reddetmektedirler. Araştırmalar yine ortaya koymaktadır ki, insanlar fiziksel çevrelerini anlamlandırarak kullanma eğilimindedirler. İnsan yaşamı için, mekan ve yerler, salt bir fiziksel kullanımın ötesine geçerek, varoluşu anlamlı kılacak deneyimler sunmaktadır.

Felsefi açıdan, mimaride anlam kavramı için farklı teorik düzeyler ve yaklaşımlar mevcuttur. Deneyimselci ('empiricist') yaklaşımlar, algılayıcının olayların kurgusunu kaydetmeye başlar başlamaz, anlamın olaylara atandığını kabul eder. Anlamlara öncelik veren, böylesi bir içgözlemsel analiz aksine transeylemciler ('transactionalist'), anlamı, kesintiye uğramış, tabiri caizse ona yeni bir anlam verecek algıdan oluşan, geçmişe dayalı deneyim meselesi olarak değerlendirmektedirler. Diğer bir yandan Geştalt ('gestalt') kuramcıları, tek düzeyde ifade edilen anlamların, çevrenin geometrik karakterinin fonksiyonu olduğunu varsaymaktadır. Ve son olarak Psikanaliz kuramında, anlamın, zihnin bilinçaltı bileşenin, insan ruhu (psişe) tarafından uyandırılarak biriktirdiği anılar olduğu öne sürülmektedir.

Bu felsefi yaklaşımların yanı sıra, insan yaşamı için çevrenin anlamı ve önemi üzerine yapılan çalışmaların da mimaride devam eden mevcut anlam tartışmalarına etkisi olmuştur. Özellikle çeşitli sembol ve işaretlerin yorumlanmasında, bazı belirgin teorik formasyonlar ortaya çıkmıştır. Konunun belli başlı kuramcılarında olan Krampen (1997), mimaride anlamı ele alan iki ana yaklaşımdan bahseder; gösterge bilim ('semiotics') ve çevresel psikoloji. Ancak kuramcının daha güncel çalışmalarında, mimarlık mesleğindeki çevresel anlam yansımalarını gözlemlemeye enstrüman sağlayan, ekolojik bir bakış açısına sahip üçüncü bir yaklaşım, bu iki yaklaşımdan daha çok öne çıkmaktadır. İlk iki yaklaşımın benzer bir temel ve geleneğe dayanmasının yanı sıra, ilginç bir şekilde farklı anlamlar için iki yaklaşım da benzer terminoloji kullanmaktadır. Ancak bu iki yaklaşımdan gösterge bilim, iletişimde mimariyle alakalı karmaşık konulara kayıtsız kalan 'işaret'in rolüne odaklanırken, çevresel psikoloji ise insan türleri için 'ekolojik niş' kavramının ortak özelliklerini keşfetme ve çevresel 'bilişseldeki' ('cognition') bireysel farklılıklara odaklanma eğilimindedir. Bu iki kurama karşın, ekolojik yaklaşım, çevresel anlam çalışmalarına daha güncel bir perspektif sunmaktadır. Her ne kadar bu kuram mevcut literatürde henüz tamamlanmış olsa da, bu alanda geri planda kalan bazı sorunların olası çözümleri için nispeten daha heyecanlı bir bakış açısı önermektedir. Bu yaklaşım ilk olarak Gibson'ın (1979) 'Görsel Algıya Ekolojik Yaklaşım' ('Ecological Approach to Visual Perception') kitabında ortaya atılmıştır. Ekolojik yaklaşım, bir dizi nesnel veri ve bilişim kategorilerinden oluşur. Bu nedendir ki kuramın temel kaygısı organizma ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koymaktır. Ekolojik yaklaşımda, 'ekoloji' anlayışı birincil rol oynamaktadır. Tarihte ekoloji sözcüğü ilk kez biyolog Haeckel'in 1988'deki 'Organizmanın Genel Yapıbilimi' ('General Morphology of Organisms') isimli çalışmasında kullanılmıştır. Haeckel'e (1988) göre ekoloji, genel olarak organizma ve organizmanın dış çevresiyle olan ilişkisini inceleyen bir bilimdir.

Ekolojik bakış açısı, ağırlıklı olarak biz insanların, kendi çevresel nişimizin bir parçası olduğumuz fikrine dayanmaktadır. Habitat sözcüğü türlerin yaşamlarını sürdürdüğü bir dizi yere karşılık gelirken, ekolojik niş türlerin nasıl yaşadığını ifade etmektedir. Tüm bu çalışmalar incelendiğinde, insanın, anlamlarını direk olarak algıladığı şeylerin oluşturduğu bir çevreden kendini sübjektif olarak uzaklaştıramayacağı açık bir şekilde görülmektedir. Bu bakış açısı, yine Gibson'ın aynı kitabında ortaya

attığı 'sağlayıcılık' kuramıyla ('theory of affordance) desteklenmektedir. Kuramcıya göre, bir tür için, bir dizi oluşturan bütün sağlayıcılık türleri, ekolojik niş olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle insan, çevresinde ona sağlayıcılık sunan (iyi veya kötü) elemanlara anlam yüklemektedir.

Mimarlık tarihi boyunca, belli başlı bina ve kent biçimleri, çeşitli çevrelerin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. 'Nasıl bir binaya ihtiyacımız var?', 'Bu yapının biçimi nasıl olmalıdır?' soruları ilk kez, İsa'dan sonraki ilk yüzyılda, Roma'lı mimar Vitruvius tarafından belgelere taşınmıştır. Vitruvius'a göre mimarlık üç bileşenden oluşmaktadır: Fonksiyon, strüktür ve beğeni (Venturi, Brown & Iznour, 1996). Bu söylemden de anlaşıldığı gibi, mimarlık, birinci yüzyıldan itibaren, günlük aktivitelerimizi gerçekleştirdiğimiz, dört duvarla ve bir çatıyla çevrelenmiş salt bir barınak, korunak veya kapalı mekan olarak kabul edilmemektedir. Vitruvius'a göre mimari mekanın en önemli karakteristik özelliği, onunla etkileşime geçtiğimiz zaman bize hissettirdiği hoş etkisidir. Gawne ve Snodin'e göre (2004), mimarlık çağlar boyunca insanların en derin düşünce ve ideallerini yansıtmak için kullandıkları bir araç olmuştur. Yazarların ortaya koyduğu gibi: "... kişisel düzlemde, bize ifade ettikleri anlam ve verdikleri mesajdan dolayı, her birimiz kendimizi bir binayla ilişkili hissederiz." (Gawne & Snodin, 2004).

Rossi'nin (1984) dile getirdiği gibi, mekana anlam yüklendiği zaman ortaya çıkan 'yer' kavramı, hem geçmişini hem de geleceği içinde barındırır. Onlar bireylerin hayat hikayelerini oluşturan unutulmaz zamanların yapı taşlarının bir araya getirdiği anılardır. Bu aynı zamanda, toplumun ortak bilinciyle oluşmuş bir 'yer'de ortaya çıkan olayların hatıralarıdır. Herhangi bir yer, anılar vasıtasıyla anlam kazanır. Bu yaklaşım bizi şöyle bir varsayım yapmaya götürebilir: Bina tipleri, bir kentin içinde yaşayan sakinlerinin kolektif anılarından oluşmuş tarihini temsil eder. Rossi'ye göre (1984), anının kalıcı olabilmesi, başka bir deyişle kentteki anlam, iki prensibe bağlıdır: Anı ve anıtlar. Kentsel tasarım kuramcıları arasında oldukça önemli bir here sahip Rossi (1984), anıyı, kalıcı, zamana karşı direnebilene ve en sonunda anıtlara dönüşen kent hakikati olarak açıklar. Bu anıtlar kent yaşantısına anılar vasıtasıyla anlam katar. Kent hakikatleri (artifacts) toplum yaşantısında, geçen zaman süresince oluşan kolektif anılar vasıtasıyla yer alır. Kısaca, Rossi'nin (1984) üzerinde durduğu, bir yapının fonksiyonunun zamanla değişse bile, formun değişmeden kalabildiği sürece, kent sakinleri için aynı anlamı koruyabileceği yönündedir.

Schluz'a (2000) göre mimarinin asıl amacı, insan yaşantısını anlamlı kılmaktır; çünkü salt fiziksel ihtiyaçlar mimarlık olmadan da karşılanabilir. İnsan ve çevre arasındaki belli başlı ilişkilere düzen getirmek, o çevreye anlam katmayı ifade etmektedir. Mimari açısından, anlama karşı duyarlı olmak, bu anlamların toplum tarafından kolayca algılanabilirliğini sağlamak, kısaca anlamlı karakteri olan yer ve mekanlar oluşturmak çok önemlidir.

Lang (1987), insanların çevrelerini anlamlandırmalarına yardımcı olan, yapılaşmış çevrenin anlam taşıyan değişkenlerini aşağıdaki şekilde sınıflandırır:

- 1) Bina yapılandırılması: Anlam taşıyan mimari stili oluşturan şekil ve düzenekler (Lang, 1987).
- 2) Boşluksal yapılandırma: Hacim, kapalılık derecesi ve anlam taşıyan kapalı mekanın oranları (Lang, 1987).
- 3) Materyal: Lang'a göre malzeme her zaman salt teknik ihtiyaçtan dolayı seçilmez. Zaman zaman teknolojik ihtiyaçla çelişebilecek beğeni tercihleri de malzeme üzerinde rol oynayabilir (Lang, 1987).
- 4) Aydınlatma tipi: Mimaride aydınlatma oldukça geniş bir konudur ve gerek algı gerekse anlam bakımından önemli bir rol oynamaktadır (Lang, 1987).
- 5) Renk: Renk tercih ve anlamı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (Lang, 1987:208).
- 6) Görsel olmayan çevre: Hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz bir konu olup, çevre yüzeylerinde titreşim yapan seslerin taşıdığı anlamla ilişkilidir (Lang, 1987).

Mimari Formun Sembolik Gelişimi

Simgesellik konusu her daim mimarlık çalışmalarının yadsınamaz bir parçası olmuştur. Ancak konu üzerinde önemli çalışmaları bulunan Freud (1989), Jung (1964), Levi-Strauss (1963) ve Schluz (1965) gibi önemli bilim insanlarının da ortaya koyduğu üzere, mimarlıkta simgeselliği anlamanın anahtarı, insan davranışları üzerine konunun etkisini incelemekten geçmektedir. Bu bağlamda bilindiği üzere anlam sadece insan yaşamının günlük bir parçasında değil, aynı zamanda bilinçaltı ve deneyimlerde de yatmaktadır. Yüzyıllar boyunca birçok

şekillenme, kültürlerin anlama dönüştürdüğü geometrik biçim ve işaretler belirli dini, ruhani veya sosyal inançlarla ilişkilendirilmiştir. Levi-Strauss'un (1963) da ortaya koyduğu gibi, bu sembollerin kişiler üzerindeki etkisi genellikle bilinçaltında yatmaktadır. Bunun temelinde ise insanın derindeki anıları ve ruhani dünya algısı bulunmaktadır. Konunun uzmanlarından Jung'a (1964) göre, sembolik dışavurumun ele alınabileceği en olası formüle referans olarak mevcut kabul edildiği halde nispeten bilinmeyen 'şey' verilebilir.

Hepimizin bildiği üzere, günümüz toplumlarında, en güçlü sembollerin bazıları mimarinin gösterişli yapılarında, camilerde, kiliselerde, anıt mezarlarda vb. bina çeşitlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür bina veya benzeri sanat yapıtları, toplumsal duygular, sosyal inançlar veya kültürel değerlerin fiziksel dışavurumudur. Öte yandan, bilindiği üzere eski Roma'da, konutun bile sembolik anlamları farklı olan ('ev tanrıları' (household gods) ve/veya gelenekler gibi) çeşitli bölümlere ayrıldığı bilinmektedir. Benzer olarak geleneksel Japon konutlarında, farklı sembolik değerleri olan çeşitli sanat yapıtları için mekan içinde farklı konumlanmalar vardır. Bazı kültürlerde ise, mutfak şöminesi, iç avlu, ana salon gibi mekanlar, çeşitli sembolik anlamlarla özdeşleştirilmektedir. Bu mekanların boyut ve bina kompleksi içindeki konumları da bununla örtüşen niteliktedir. Örneğin konutun tam merkezinde bulunan bir avlu, aynı zamanda insan ve Tanrı arasındaki bağın sembolik bir göstergesi sayılabilmektedir (Levi-Strauss, 1963).

Sembolizmin insan yaşamındaki rolü ve önemi, en iyi şekilde ilkel toplumlardaki konut yapıları üzerinden örneklenebilir. İkel toplumlardaki geleneksel yapıların izlerini süremeye çalışan araştırmacı Rapoport (1969), farklı topluluklardaki konut biçimleri üzerine, sosyal yaşantı, iklimsel özellikler, teknoloji bilgisi gibi konut inşasında önemli rol oynayan bir çok faktörün üzerinde durarak, derinlemesine karşılaştırmalar yapmaktadır. Yerel mimari üzerine odaklanıldığı zaman, Rapoport'un (1969) bulguları göstermektedir ki konut, çeşitli kültürlerin insani ihtiyaç ve değerlerinin yanı sıra arzu, düş ve doğrudan kişisel olmayan bir bilinçle, fiziksel forma aktarılma biçimdir. Toplumsal düzen, düşünsel düzen, evrensel düzen gibi kavramlar, konut inşasıyla çok yakından ilişkilidir. Yayıgın olarak bilinen bir gerçektir ki, ilkel toplumlarda geleneksel konut tipolojisi, farklı bir yapı hakim olmadıkça bir önceki nesilden sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu nedenledir ki, konut biçimi salt bir barınaktan öte, sembolik değer taşıyan ve kozmolojik çağrışımlar barındıran niteliktedir. Örneğin Afrika'da konut öncelikli olarak, toplumdaki en ortalama bireyler için bile önem taşıyan, sembolik değerlere dönüşmüş somut fikir ve duygulardan meydana

gelmiş, ruhani bir olgudur (Bkz. Rapoport, 1969 ve Jung, 1964). Yine Rapoport'un çalışmaları ortaya koymuştur ki, bu toplumlardaki sosyal etkenler konut inşasında, iklimsel koşullar, arazi seçimi, materyal seçimi ve mevcudiyeti, inşaat teknikleri gibi etkenlerden çok daha etkin bir rol oynamıştır. Buna örnek olarak Eskimo geleneksel konut tipi verilebilir; Eskimolar'ın kışları inşa ettikleri Igloo ile yazları kullandıkları çadır arasında, plan tipi olarak bire bir örtüşmeler bulunmaktadır. Rapoport'a göre (1969) bu iklimsel etkenlerden bağımsız gelişen, sembolik bir olgudur.

Konut tipolojisine etkide bulunan diğer bir unsur da dini inançlardır. Rapoport (1969) çalışmalarında, Kamboçya kabilelerinden Chmasların, aşırı sıcaklara rağmen, sırf kötü şans getireceğine inandıkları için, kesinlikle ağaç gölgesine konut inşa etmediklerinden bahsetmektedir. Bu ve benzeri çalışmalar, çeşitli toplumlarda çoğu zaman boşluksal kurgu, bina elemanları veya arazi koşullanmaları gibi konut inşasıyla birebir ilişkili olan geleneklerin, sembolik bir temele dayandığını göstermektedir. Bu nedenledir ki, 'yuva' dendiği zaman, birçok insanın gözünde, bacasında dumanı tüten, kırma çatılı bir konut canlanır. Kırma (eğimli) çatı, yüzyıllardır bir çok kültür için ideal yuvanın vazgeçilmez bir sembolü olmuştur (Rapoport, 1969).

Mimaride Biçimsel ve Sembolik Estetik Kuramları ve Bu Kuramların Mimarlık Felsefesine Yansımaları

Mimari'de anlam çalışmaları, çoğu zaman estetik kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Lang'in (1987) de ifade ettiği gibi, estetik kuramı çevresel tasarımın her zaman öncelikli konularından biri olmuştur; çünkü estetik konusu, yapılaşmış çevrede neyin tercih edilir ve beğenilir olduğuyla ilişkilidir. Bu kavram, uzun yıllardır bir çok önemli düşünür, sanatçı, psikolog ve mimar tarafından incelenmiş ve farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Estetik kuramı esas olarak iki unsuru ele almaktadır: (i) Bir nesnenin güzel, çirkin, hoş veya hoş değil vs. gibi algısına katkıda bulunan faktörleri tanımlama ve algılama, (ii) insanın estetik açıdan hoş görüntüler oluşturabilme ve oluştururken bundan zevk alma yeteneğinin özünü anlama (Lang, 1987). Estetik kuramı genellikle görsel algı, biliş (cognition) ve çevresel biçiminin tipolojisi konularını da içermektedir. Çevresel tasarım gelenekleri bakımından, Nasar (1997) ve Lang (1987), estetik kuramını iki başlık altında toplar: Biçimsel ve Sembolik. Nasar'a (1997) göre, biçimsel estetik biçimin strüktürü üzerinde dururken, sembolik estetik biçimin içeriği (anlamı) konusuna odaklanır.

Biçimsel estetik, Bauhaus felsefesiyle şekillenen mimarlık eğitiminin temelini oluşturmaktadır (Naylor, 1985). Bu kuram, daha çok Geştalt psikolojisi öğrencileri tarafından formüle edilen; görsel algıyı, şekil, oran, ritim, ölçek, karmaşıklık derecesi, renk, ışık ve gölge gibi yalnızca çevrenin karakteristik geometrileri üzerinden açıklama eğiliminde olmuştur.

Geştalt psikolojisi için üç kuram önemlidir:

- Biçim (form)
- Alan kuvvetleri (field forces)
- İzomorfizma (isomorphism)

Geştalt psikologları biçimi, çevreden bağımsız olarak var olan kapalı strüktür elemanlar olarak kabul eder (Bkz. Katz, 1950). Geştalt psikolojisine göre biçimler, genellikle şekil-zemin olarak ifade edilen, arka plan özelliklerine göre anlam üretirler (Köhler, 1929). Alan kuvvetleri (field forces) kavramı ise, fizik biliminden geliştirilmiş bir kuramdır. Bu terim, bir alan, uygulama, yön ve öneme sahip, görüş biçimi kapsamındaki güçleri ifade etmek için kullanılır. İzomorfizma kuramı ise, nörolojik sürecin ve algısal deneyim biçimlerinin örtüşme düzeneğini açıklayan bir terimdir.

Biçimsel estetik kuramında, elemanların algısı oldukça kişisel olup, Geştalt psikologları gözlemlenen ve gözlemleyen üç boyutlu dünyası arasındaki ilişkiye çok az önem vermişlerdir. Bununla beraber, daha sonraki çalışmalarda vurgulanan 'aynı çevrenin algısındaki kişisel/içsel etkenler' göz ardı edilmiştir. Gibson'un (1979) da vurguladığı gibi, farklı bireyler aynı çevreyi farklı şekillerde algırlar. Geştalt psikolojisi yapısal çevrenin iki boyutlu ilişkileri üzerinde dururken, çevresel elemanların üçüncü boyuttaki etkisini büyük bir çoğunlukla göz ardı etmiştir.

Ne yazık ki genel olarak Geştalt psikolojisi insan deneyimlerine rağmen değişmez bir anlam üzerinde durmaktadır (Després, 1991). Geleneksel psikoloji kuramları, doğal ve kültürel dünyalar arasına keskin bir çizgi çekmişlerdir. Gibson'ın (1979) çevresel algıya ekolojik yaklaşım kuramı, daha sonraları, insanın davranış sergilediği çevrenin sunduğu imkan ve sınırlamalara dayalı algısal deneyimleri anlamak açısından oldukça yararlı bir bakış açısı sunmuştur.

Hiç şüphesiz bu kuram, konu üzerinde tartışmasız bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu yeni kuramın ışığında, artık çevrenin anlamını yalnızca biçimsel ilişkilerle tanımlamak mümkün değildir. Bununla birlikte, bu kuramla fiziksel objelerin sembolik çağrışımları da olduğu ve bu çağrışımların görsel algının yadsınamaz bir parçası olduğu iddia edilmiştir. Nesnelerin ve fiziksel çevrenin sosyal anlamları sembolik estetiğin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Schluz'a (1965) göre bizler, çevremizi genellikle memnuniyet esasına dayanarak algılama eğilimindeyiz. Bu görüşten yola çıkılarak iddia edilebilir ki, bizler yönümüzü, yalnızca çevredeki nesnelerin çokluğuna göre değil, bunun yanında onları bize hizmet sunacak şekilde anlama ve yargılamaya çalışarak buluruz. Benzer şekilde, nesnelere, gerçek dünya olayları esnasında algımlarken, doğaçlama algılar üzerinden hareket ederek, bu nesnelere alakalı izlenimlerimizi sınıflandırmaya veya analiz etmeye çalışırız. Tüm bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Gerçekliğin olası bireysel imajı, genellikle kültürel, sosyal ve kişisel olmak üzere birden çok faktör tarafından belirlendiği için, hiç bir algı duygusal yargıdan bağımsız değildir (Groat, 1988). Bu söylemden ayrıca, tüm nesnelerin her zaman bir anlam eşliğinde algılandığı ve bizlerin her zaman görmeyi umduğumuz ve/veya hissettiğimiz şeyleri algılama eğiliminde olduğumuz varsayımı çıkartılabilir. Konu hakkında mevcut literatürün hatırı sayılır çalışmaları göz önünde bulundurulduğu zaman, kültürün, insanlar için olan algı sürecinin bütününe etki eden en önemli faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. Heft'e göre çevrenin sunduğu imkanlara karşılık gelen 'sağlayıcılık' (affordance) kavramı, çevrenin hem doğal hem de kültürel özelliklerini kapsamaktadır (Heft, 1997 [Cited in Moore & Marans; 1997]).

Diğer taraftan, Rapoport (1976) anlamın, inşa edilmiş biçim ve davranış arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini savunur. Anlam tek başına ayakta duramayacağı gibi, başka anlam ve anlam sistemleri tarafından da oluşturulmaz. 'Sembolik estetik' esas olarak, çevrede insanlara zevk veren birbirine bağlı anlamlarla ilgilenir ve bu anlamları da insanların iletişim kurmak için kullandıkları sözsüz mekanizma olarak kabul eder. Nispeten daha büyük boyuttaki bir konut, çevresindeki arazinin pastoral özellikleri, ön cephenin klasik görünümü vs. gibi unsurlar, insanlar tarafından arzu edilen sembolik etkilerin bazılarıdır. Sembolik bir anlam taşıyan herhangi bir yapı, eninde sonunda kültürel bir nesne ve/veya birilerinin 'ideal yuva' imajına dönüşür. Bu tür sembolik ifadeler bize bir bireyin, durum, zevk ve kişiliği hakkında bilgi verecek yapısal eserlerdir

(Bkz. Rapoport, 1969). Bazı araştırmacılar bu anlamların deneyimsel bir ürün ve kültürel bir nesne olduğunu ileri sürerken (Altman, 1981 ve Moore 1989), bazılarıysa bunun, ideal çevre için farklı niteliklere sahip insanların doğuştan gelen karakterlerinin (içedönük ve dışadönük olmaları gibi) bir parçası olduğunu iddia etmektedir (Cooper, 1974). Şüphesiz, genel olarak kabul görülen odur ki, sembolik estetik, ideal yapı ve insanların çevreyle alakalı içsel temsili ile ilgilenmektedir.

Bu tür anlamların iki farklı kriter temelinde bölünebileceği öne sürülmüştür:

- İfade edilen anlamlar (denotative): Bir yapının ne olduğunun muhakemesi, örneğin; banka binası mı, ofis yapısı mı (Nasar, 1997)?
- İma edilen anlamı (connotative): Bina ve kullanıcılarının kalite ve karakteri hakkında çıkarımlarda bulunmak, örneğin; bina değeri ve sahibi hakkında çıkarımlarda bulunmak (Nasar, 1997).

Nasar'a göre (1997) sembolik estetik, biçimsel organizasyonun içeriği ile ilgili keyif veren, 'ima edilen anlamlar' olarak tanımlanır. Diğer yandan Norberg-Schulz'un (1965) da vurguladığı gibi 'ima edilen anlamlar', semboller sisteminin olası strüktürünü oluşturan, izleyicinin beklentisine bağlıdır. Lang'in (1987) de ifade ettiği gibi çevre, insanlar için bir çok olası sembolik anlamlarla doludur. Araştırmacıya göre ayrıca bu anlamların bilinçli ya da bilinçsizce tanınması, insanların çevre ile ilgili ve kendileri hakkındaki duygularına katkıda bulunmaktadır (Lang, 1987).

Bireysel farklılıkların da insanların çevrelerinin estetik nitelikleri ve bina biçimleriyle alakalı tercihlerini etkilediğini göz önünde bulundurmak gerekir. Kişilerin psikolojik, sosyal ve fizyolojik farklılıkları çevrelerindeki sembolik anlamları algılamalarında önemli rol oynamaktadır. İnsanlar farkında olmadan çevrelerine değer tahsis ederler. Ayrıca, çalışmalar, kişilik farklılıklarının da, bireylerin toplumlardaki nesnelere ve/veya çevreye karşı olan tavırlarında etkili olduğunu göstermektedir.

Özetle, nesne ve yerlerin 'sembolik' değeri, gere algısal gerekse yaşama biçimi, iş, alışveriş gibi çevresel deneyimlerimizi belirlemektedir (Rapoport, 1990). Şüphesiz, belirli bir nesnenin sembolik değeri, öncelikle nesneye ait kültürel ortam açısından etkileri kapsamında düşünölmelidir. Görünen odur ki, bu semboller aracılığıyla iletilen mesajlar, sadece iletilen mesajı kolayca algılayabilen insanlar için

anlamalı olabilir.

Önceki paragraflarda da belirtildiği gibi, mimarlık kuramı uzun yıllardır, 'Modernlik', 'Modern Akım', 'Uluslararası Stil' diye de adlandırılan, 'Modern Mimarlık' felsefesinin egemenliği altında kalmıştır. Modern Mimarlık kuramında, konumu ne olursa olsun, her kültür ve coğrafya için uluslararası bir mimarlık stili oluşturmak amacı güdülmüştür. Amerikalı mimar Luis H. Sullivan'ın 'biçim fonksiyonu takip eder' söylemi, bu hareketin temel prensibi olarak kabul edilmiştir. Modern mimarlık kuramında kabul edilen, tüm insan ihtiyaçlarının birkaç evrensel fizyolojik gereksinime indirgenebileceği görüşüdür (Lang, 1987). Bu görüş 'mimari buyurganlık' (architectural determinism) olarak adlandırılır. Ortak kabul gören 'bir insan modeli', bu felsefede gelişen tasarımın temelini oluşturmaktadır. Bu modelde insan davranışları için önemli olan temel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulsa da, emniyet, mahremiyet, egemenlik sınırı gibi psikolojik ve bireyler arasındaki etkileşime yardımcı olan sosyal veya sembolik estetik gibi ihtiyaçlar dikkate alınmamıştır.

Soyut ve klasik biçimiyle modernizimdeki tasarım yaklaşımının özü, bireysel tepkimelerin herhangi bir sosyal ve kültürel süreçten bağımsız olacağı mekanlar yaratmaktır. Bu görüşe ilk kez şiddetle karşı çıkan, 9 Avrupa ülkesinden gelen 12 mimardan oluşan ve kendilerine 'Sosyal ve Görsel Etkileşimleri Araştırma Grubu' adını veren TEAM X olmuştur. Bu grup, şehir yaşantısının karmaşık yapısıyla, insan-çevre ilişkilerinin üzerinde durmuş ve bu alanda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. TEAM X'in çevreyle alakalı daha gerçekçi kuramlar geliştirilmesine katkısı, kent mekanını insanın sosyal, psikolojik ve ruhani becerileri için oldukça geniş bir anlayışla ele almasında yatmaktadır. Grup üyeleri ifadelerinde her daim insanların yerle olan bağlılıklarıyla oluşan anlamları vurgulamıştır. Onların araştırmaları bir çok mimarın insan davranış ve ihtiyaçları üzerine çıkarımlarda bulunabilecekleri çalışmalar yapmalarına imkan tanımıştır.

Günümüz çalışmaları göstermektedir ki, insan davranışlarını, modern mimarlık kuramında öngörüldüğü gibi tek başına fiziksel çevre ile belirlemek/şekillendirmek mümkün değildir. Bunun aksine, bu süreçte iki etken önemli rol oynamaktadır: (i) Davranış sistemi ve (ii) Çevrenin sağladıkları. Bu faktörlerin ilki, bireylerin fizyolojik yetenekleri ve sosyo-kültürel özellikleri ile ilişkili davranış sistemini ifade eder. İkinci faktör

ise, insan eylemlerini gerçekleştirmeye yarayan imkanları ifade eder. Genellikle insanların değerleri ile mimarların değerleri birbirinden farklıdır. Bu nedendir ki sembolizm, kişisel ifade, kişiselleştirme, mahremiyet, egemenlik sınırı, çevresel anlam gibi birebir kullanıcı vizyon ve ihtiyaçlarıyla alakalı konular, mimarlar tarafından anlaşılmalıdır.

Postmodernizm, biçimsel estetik ve boşluksal programın değersel (normatif) tanımı üzerine örülü Modernizm savına alternatif olarak ortaya çıkmış kuramın adıdır. Bu felsefe sembolik estetiğe ve bağlamsallığın değersel görüşüne, tarihselcilik ve üç boyutlu mekan temeline dayanan alternatif bir bakış açısı sunmaktadır. Bilimsel gelişmelerdeki yeniliklerden ötürü, bir çok araştırmacı kuramsal görüşlerini Modernizm'den Postmodern kurama kaydırmışlardır (Bohm, 1992; Eckersley, 1999; Best & Kellner, 1997).

Jencks'in (1992) de belirttiği gibi; "Son on yılda Postmodernizm sosyal bir durum ve kültürel hareketin ötesinde, bir dünya görüşü haline gelmiştir". Postmodern kuram, tek bir dünya görüşüne ve mutlak doğruların tekil açıklamalarına tamamen zıt bir görüş ortaya koymaktadır. Bu kuram, farklı, bölgesel ve değişken değerlere bir çeşit saygı duruşudur. Bu nedendir ki, Postmodernist felsefenin temel öğretisi, bir çok kuramcı tarafından, içinde bulunduğumuz dönemin de bir çeşit koşulu olan 'çoğulculuk' olarak kabul edilir. Şüphesiz Postmodern kuram içinde kilit rol oynayan daha başka söylemler de vardır. Özellikle Modern Mimari'nin göz önünde bulundurmadığı bağlamsallık (contextuality) konusu, Postmodern tasarımda oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

GAZİMAĞUSA YENİBOĞAZIÇI KÖYÜ ÖRNEĞİ

Gazimağusa Kentinin Konut Gelişimine Genel Bir Bakış

Gazimağusa, tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış, Kıbrıs'ın önemli bir liman kentidir. Kaynaklara göre, kent dokusunun tarihi süreç içindeki gelişimi 7 farklı döneme yayılmıştır: Erken dönem (648-1192), Lüzinyan Dönemi (1192-1489), Venedik Dönemi (1489-1571), Osmanlı Dönemi (1571-1878), Birinci ve İkinci İngiliz Dönemleri (1878-1960), 1960-1974 arasındaki dönem ve 1974 savaş sonrası dönem (Bkn. Dağlı, Doratlı & Önal; 1998). Kentteki konut üretiminde göze çarpan hareketlenme ise, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu

takiben büyüyerek bir turizm merkezi haline gelen Maraş'ın gelişmesiyle başlar. 1969-70 yılları arasında süren savaştan dolayı Akdeniz'in önemli turizm kenti olma özelliği kaybeden Beyrut, yerini döneminin en ünlü eğlence ve turizm merkezi olarak gelişme gösteren Maraş'a bırakmıştır. Ancak adada yaşanan 1974 iç çatışmalarından sonra, istatistiklere göre 4469 Kıbrıslı Rum aile Gazimağusa'nın Maraş bölgesindeki evlerini terk etmiş ve bölge o tarihten itibaren kullanıma kapatılmıştır. Bölgenin turistik aktivitelere ev sahipliği yapan deniz şeridinin alt kısmında kalan Aşağı Maraş bölgesinde ise, Kıbrıslı Rumlar tarafında terkedilmiş konutlara, çatışmalar sonrasında adanın güneyinden kuzeyine göç etmek zorunda bırakılan Kıbrıslı Türk mülteciler ile Türkiye'den gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Kıbrıslı Rumlar tarafında terkedilmek zorunda bırakılan bu kontular, kente göç etmiş nüfusun barınma ihtiyaçlarına fazlasıyla karşılık verdiği için, kentte uzun bir süre yeni konut inşasına gerek duyulmamıştır.

1980'li yıllara kadar, kent genelinde konut inşasına dair kayda değer gelişmeler yaşanmamıştır. Fakat 1983 cumhuriyetinin kuruluşunun hemen ardından (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti), kentteki nüfus artışı karşılama üzere, yeni hükümet Dumlupınar ve Sakaya bölgelerinde iki sosyal konut projesi inşa ettirmiştir. Bu dönemi takiben, doğal nüfus artışı, Türkiye'den Gazimağusa şehrine yapılan göçler ve 1979 yılında Yüksek Teknoloji Enstitüsü adı altında kurulan ve 1986 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi adını alan kurumun kente kazandırdığı yeni topluluklar, daha çok konut talebi doğurmuş ve böylece inşaat dönemi yeniden başlamıştır. Özellikle o güne kadar yatay bir düzlemde en çok iki katlı olarak gelişen konut sektörü, sayıları giderek artan üniversite öğrencileri ve çalışanlarının barınma ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde giderebilmek için, dikey bir büyümeye gitmiştir (apartman tipli). Bu gelişmeler, 1974 öncesi neredeyse bomboş olan Karakol bölgesinin, 1986-1990 yılları arasında bir çok apartmanla dolmasına neden olmuştur. 1986 yılından önce tek bir apartman barındırmayan Sakarya bölgesi de bu gelişmelerden nasibini almıştır. Yine Baykal bölgesinde çok katlı konut inşası bu dönemde başlamış ve tek katlı binalara ilaveler yapılarak onların da kat sayıları arttırılmıştır. Bu gelişmeler 1994 yılına kadar hız kesmeden devam etmiştir (Mesutoğlu, 1998).

Devlet Planlama Örgütü raporlarına göre (2006), konut gelişmelerindeki bir diğer önemli artış 1995-1999 yılları arasında yaşanmıştır. Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin bu yıllardaki beklenmedik gelişimi, bu artışta büyük rol oynamıştır. Gazimağusa Belediye kayıtları göstermektedir ki, kentin 19 Eylül 1993 tarihli sayımına göre 21, 246 olan merkezi nüfusu, 1999 yılında 27,637'e çıkmıştır. Kaynaklara göre (DPÖ, 2006) ayrıca,

Gazimağusa'nın kentsel bölgelerinde 1994 yılında 42 yeni konut (21 yeni ev ve 11 yeni apartman), 1995 yılında 71 yeni konut (33 yeni ev ve 38 yeni apartman), 1996 yılında 56 (37 yeni ev ve 19 yeni apartman), 1997 yılında 129 (76 yeni ev ve 53 yeni apartman), 1998 yılında 140 (96 yeni ev ve 44 yeni apartman) ve 1999 yılında 85 yeni konut (54 yeni ev ve 31 yeni apartman) inşa edilmiştir. Yeni konutlar, büyük bir çoğunlukla kentin kuzey-batı, Tuzla köyü, eksenine doğrultusunda inşa edilmiştir.

2000'li yıllara geldiğimizde ise, Kuzey Kıbrıs'ın diğer şehirlerinde olduğu gibi, Gazimağusa kentindeki konut gelişmeleri de artarak devam etmiştir. Kente 15dk sürüş mesafesinde bulunan Tuzla köyü civarında, konut emlak gelişmelerinde önemli bir rol oynayan, iki katlı bağımsız veya bitişik nizam sıra evler inşa edilmiştir. Bu dönemden başlayarak ayrıca, kentin konut gelişiminin önemli bir bölümü, kent merkezine 25 dk. sürüş mesafesinde olan, Yeniboğaziçi köyü eteklerine sıçramıştır. Kentin son dönemlerdeki en popüler konut gelişim bölgesi olan Yeniboğaziçi köyü çevresinde inşa edilen konutlar, çoğunlukla bağımsız nizam, bahçeli villa özellikleri taşımaktadır.

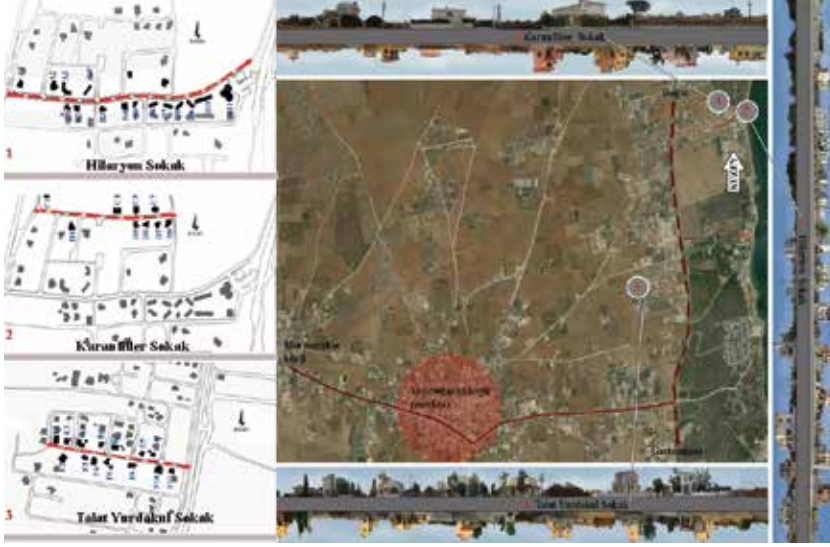
Seçilen Konut Örnekleri

Bu çalışma için, kentin popüler gelişim eksenini olan kuzey-batı hattında, konut sektörü açısından son yıllarda gelişme gösteren Yeniboğaziçi köyü çevresi seçilmiştir.

Şekil 1. Gazimağusa kentinin son 20 yıldaki konut gelişim bölgeleri (Boğaç, 2010)

Bu seçim sırasında, incelenecek konutların, birbirine yakın homojen bir yapıda ve çoğunlukla daimi nüfusa sahip bir sokakta yer almasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak, toplam 44 konuta sahip üç sokak incelenmiştir: Hilarion Sokak-11 konut, Karanfiller Sokak-9 konut ve Talat Yurdakul Sokak-14 konut + yakın çevresinden 10 konut daha.

Şekil 2. Çalışma için Yeniboğaziçi köyü çevresinden seçilen 3 sokak (Boğaç, 2010).

Araştırma Yöntemleri

Gazimağusa kenti çevresinde inşa edilen konut gelişmelerindeki tasarım unsurlarının stilistik yönleri, üç farklı alan çalışması ile araştırılmıştır:

- 1) Yarı-yapılandırılmış anket,
- 2) Yerinde saptama çalışması
- 3) Yarı-yapılandırılmış mülakat.

Yarı yapılandırılmış anket çalışmasında Yeniboğaziçi köyü çevresinden 40 kullanıcıya, konutlarının ve fiziksel çevrelerinin karakteristik özellikleri, konut tercihleri, konut tercih nedenleri ve yaşadıkları bölge hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Anket üç aşamada kurgulanmıştır: Anketin ilk bölümünde katılımcıların yaşadıkları konutlar ve çevrelerine dair karakteristik bilgiler (arazi karakteristikleri, bina tipi, strüktür sistemi, bina malzemesi ve yapının yaşı) sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde ise, anket katılımcıların yaşadıkları konutların olası stilistik özelliklerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur (Modernist, Neoklasik, Melez). Anketin üçüncü bölümünde ise, anket katılımcılarını demografik karakteristikleri, yaşadıkları konut hakkındaki düşünce ve hisleriyle yaşadıkları konuttan memnun olup olmadıkları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Yarı yapılandırılmış anket çalışmasının yanı sıra, söz konusu bölgelerde yerinde saptama çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sırasında, seçilen bölgede görsel incelemelerde bulunulmuş ve seçilen konutların

stilistik özellikleri, boyut, baskın yapı elemanları, malzeme bileşenleri ve biçim elemanlarının konut bütünüyle olan orantılı ilişkileri tespit edilip, grafiklere aktarılmıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra, bölgeden 10 kullanıcıyla, yaşadıkları konut ve çevre hakkındaki his/görüş/düşüncelerini saptayabilmek için, her biri yaklaşık 45 dk. süren yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

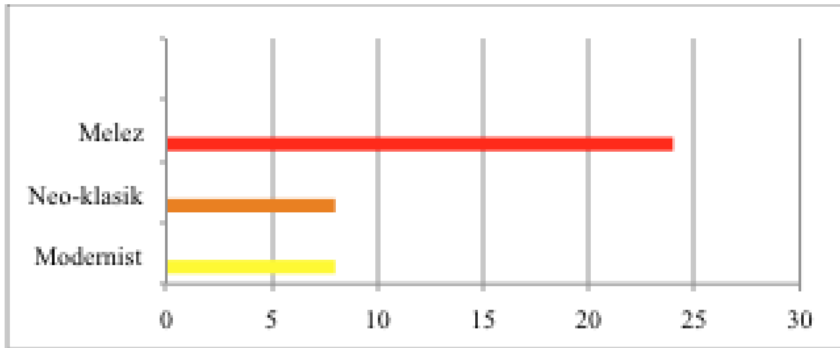
BULGULAR

Yeniboğaziçi köyü çevresinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış anket çalışmasına, bölgeden yaşları 31 ve 78 arasında değişen toplam 40 kişi katılmıştır. Katılımcıların % 80'i yerli ve % 20'si yabancı olmak üzere serbest meslek, özel şirket sahibi, devlet çalışanı ve emekli gibi karma meslek grubunda mensup kişilerdir. Bölgenin Mağusa kent merkezine 25 dk. sürüş mesafesinde bulunmasından dolayı, katılımcılar, kent merkezi ve/veya başka kentlerdeki iş yerlerine kendi özel araçlarıyla (% 60) ve servis araçlarıyla (% 10) gittiklerini belirtmişlerdir. Her ne kadar katılımcıların % 30'u bu konuda bilgi vermeyi tercih etmemiş olsa da, bölgeye daimi bir toplu taşımanın olmadığı gözlemlenmiştir. Kullanıcılar yaşadıkları bölgeyi, 'kent merkezi dışında' olarak tanımlamış ve tüm konutların 1/2/3 katlı bağımsız nizam villalar olduklarını belirtmişlerdir. Yine anket çalışması göstermiştir ki, bölgedeki konutların neredeyse tamamı (% 97.5) iskelet yapı, % 2.5'u ise prefabrik konutlardır. Sonuçlara göre, bölgedeki konutların % 90'ı betonarme döşemeye sahip, % 10 ise ahşaptır. Anket katılımcılardan elde edilen verilere göre, bu konutların % 80'i tuğla duvardan, geriye kalan % 20'si ise karışık malzeme kullanılarak inşa edilmiş. Yine bu yapıların % 40'ının dış cephelerinde tuğla duvar üzerine sıva + boya + çeşitli taş kaplama kullanıldığı tespit edilirken, % 10'unda alüminyum kaplama ve geriye kalan % 50'lik kısmında ise sıva + boya olduğu saptanmıştır. Yapılan mülakatlar sırasında çoğu kullanıcı, mimarlarının konut dış cepheleri için farklı kaplama malzemeleri önermiş olsa da, konutun inşası sırasında kendilerinin bu malzemeleri değiştirerek genellikle taş kaplama tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda bölgedeki birçok konutta, özellikle merdiven kulelerinin pencerelerini süsleyen vitray kaplamalar olduğu anket sonuçlarında yer almıştır. Yapılan mülakatlar sırasında, kullanıcılardan bir tanesi, ticaret lisesinde öğrendiği vitray zanaatına tutkusundan dolayı, bölgedeki ilk cam süslemelerin kendi konutlarında kullanıldıktan sonra bölge geneline yayıldığını aktarmıştır. Yeniboğaziçi köyü çevresindeki konutların % 40'ının son birkaç yıl içinde, yine % 40'ının 4-5 yıl arasında, 10 %'u 6-10 yıl arasında ve geriye kalan 10'un ise 11 yıldan daha uzun bir zaman önce inşa edildiği saptanmıştır. Her

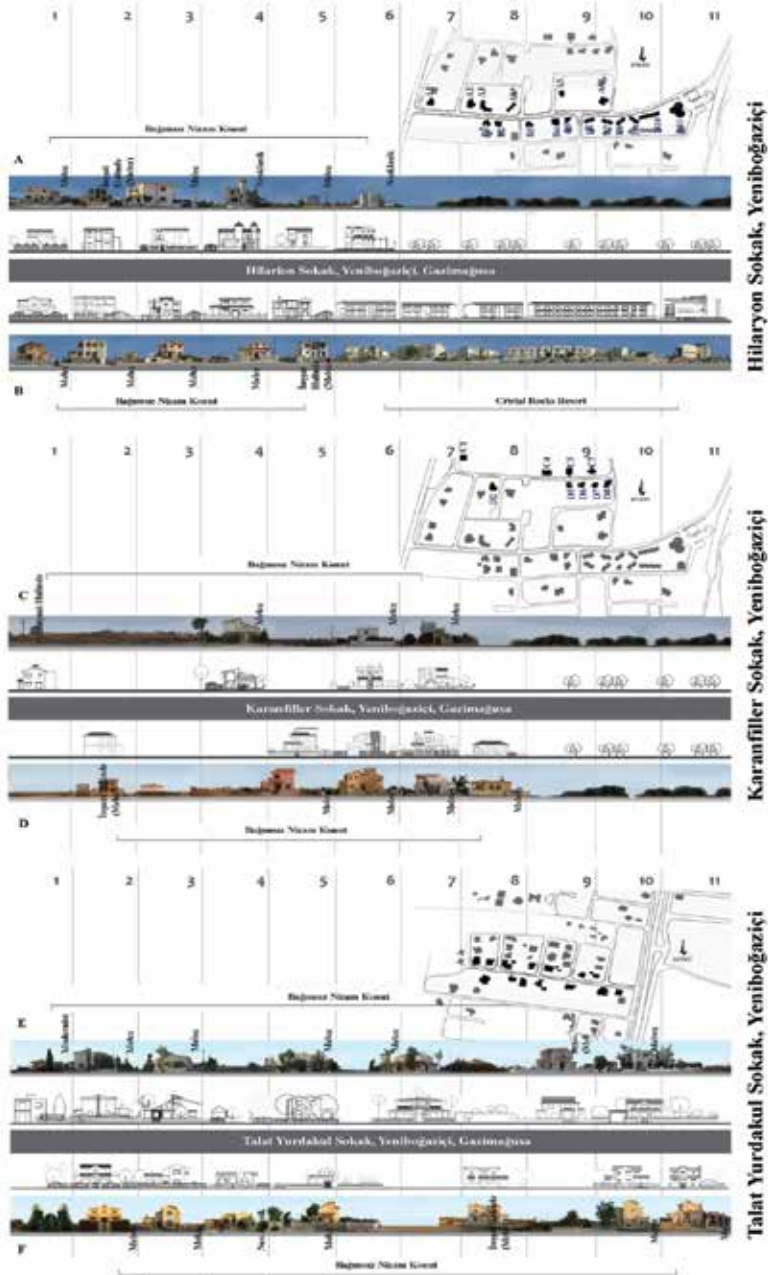
ne kadar bu konutların genel standartlara göre oldukça geniş oldukları (160 m2 üzeri) tespit edilmiş olsa da; yapılan mülakatlar sonucu, çoğu kullanıcı bölgedeki yasal sınırlamaların istedikleri büyüklükte konut inşa etmelerine engel olduğunu dile getirmiştir.

Bölgede yapılan yerinde saptama çalışması sonucunda, Yeniboğaziçi köyü çevresi genelindeki konut mimarisine hakim üç tasarım geleneği tespit edilmiştir: Modernist, Melez ve Neo-Klasik. İşlevsel tanımı açısından, Modernist gelenek aşağıdaki unsurları içerecek şekilde betimlenmiştir: Temelde ortogonal plan, kutu-tipli bina şekli, sıvalı/boyalı dış görünüş, düz/eğri duvar yüzeyleri, düz çatı ve şeffaf açıklık (büyük boyutlu pencereler). Aynı şekilde Melez mimari geleneği de şu şekilde tanımlanmıştır: Ortogonal/çok köşeli yapı, kavisli ve düz plan tipi, geleneksel mimari elemanları içeren görünüş, yer yer sıvanmış yer yer taşla veya dış cephe tuğlası ile kaplanmış yüzey, dekoratif cephe elemanları, panjurlu camlar, kiremit çatı, üzeri kapatılmış teras/balkon, pergola gibi yapı elemanları olan veya olmayan açık teraslar, taş işçilik, taş kaplama veya demir işçiliğiyle dekora edilmiş arsa sınır duvarı. Son olarak Neo-klasik geleneğin işlevsel tanımı ise şu şekilde yapılmıştır: Önemli istisnalar gösteren ortogonal plan, genellikle yalın bir görünüme sahip sıvalı/sıvasız düz veya kavisli duvar yüzeyleri, ikincil taş kaplama duvar yüzeyleri, yer yer düz yer yer eğimli çatı biçimi, dekoratif elemanları olmayan küçük/büyük pencereler, üstü kapalı olmayan/pergolasız yalın teras, ortografik şekillere sahip yapı elemanları (pencere/kapı/çıkıntı).

Yukardaki işlevsel tanımlamalara göre yapılan incelemeler sonucunda, çalışma için seçilen 3 sokaktaki konutlar ,grafiklere aktarılarak mimari stil özelliklerine göre sınıflandırılmıştır (Bkn. Şekil 4). Bu sonuçlar, 40 katılımcı ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış anket çalışmasının ikinci bölümünde, kullanıcıların aynı tanımlamalar üzerinden, kendi konutlarını betimledikleri mimari stil sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Şekil 3. Yarı-yapılandırılmış anket çalışmasında kullanıcıların kendi konutlarını mimari stillere göre sınıflandırması (Boğaç, 2010).

Şekil 4. Çalışma için Yeniçoğaziçi köyü çevresinden seçilen 3 sokağın mimari stillere göre sınıflandırılması (Boğaç, 2010).

Yarı-yapılandırılmış anket ve yerinde saptama çalışmaları göstermiştir ki, Yeniboğaziçi köyü çevresinde, bölgeye hakim baskın mimari stil 'Melez'dir. Alan çalışması sonuçları Tablo 1'de özetlenmiştir.

Alan Çalışması Yeniboğaziçi Köyü	Mimari Karakter Kategorisi		
	Modernist	Neo-Klasik	Melez
Tipik İmaj			
Her kategori için bina sayısı	1	3	30
Yapı tipi	Özel garajı ve bahçesi olan, 2 katlı tekil bağımsız konut	Özel garajı ve bahçesi olan, 2 katlı tekil bağımsız konut	Özel garajı ve bahçesi olan, 1/2/3 katlı tekil bağımsız konut
Kullanıcı tipi	Devlet Çalışanı Orta-gelir düzeyine sahip (Yerli)	Emekli Orta-gelir Yüksel gelir düzeyine sahip (Yabancı)	Devlet Çalışanı Özel Sektör Çalışanı İşyeri sahibi / Serbest meslek / Emekli Orta-gelir Yüksel gelir düzeyine sahip (Yerli ve Yabancı)
Mülkiyet durumu	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin
İncelenen toplam konut sayısı: 34 Baskın mimari karakter: MELEZ			

Tablo 1. Yeniboğaziçi Köyü alan çalışması sonuçları (Boğaç, 2010).

Bölgede gerçekleştirilen gerek yarı-yapılandırılmış anket, gerekse yarı-yapılandırılmış mülakatlar sırasında, kullanıcıların % 80'i konutlarında çok memnun olduklarını belirtirken, % 20'lik kısmı ise 'Neredeyse memnun' olduklarını dile getirmiştir. Bölgenin deniz kenarına yakın ve sessiz oluşu, çoğu kullanıcı için (% 75) bu bölgeyi seçme nedeni olarak aktarılmıştır. Ancak mülakatlar sırasında, katılımcılar, kendileri için 'ideal yuva' demek olan bu konutların tasarımı süresince, mimarlarıyla zaman zaman sorunlar yaşadıklarını sık sık dile getirmişlerdir. Özellikle mekan düzeni ve dış cephe görünüşleri bakımından, kullanıcıları konut inşası sırasında değişiklik yapmaya sevk eden sert anlaşmazlıklar yaşandığı

da mülakatlar sırasında aktarılmıştır. Bazı katılımcılar ise (% 35), konut tasarımının büyük çoğunlukla mimara bıraktıklarını; fakat konut inşasının hemen ardından iç mekan kullanım ve büyüklükleri bakımından hayal kırıklıkları yaşadıklarından söz etmişlerdir. Mülakat gerçekleştirilen katılımcıların % 45'i, mimarlarının istemi dışında konutlarına inşaat sırasında yaptıkları değişikliklerden mimarları her ne kadar mutsuz olsa da, ortaya çıkan sonuçtan kendilerinin gurur duyduklarını ve konutlarının çevrede kendi kişiliklerini yansıtan benzersiz bir yapı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

SONUÇ

Mimari kuram üzerine yapılan literatür taraması göstermektedir ki, fiziksel çevre elemanları kadar, fiziksel objelere atanmış sosyal anlamlar da günümüz mimari tasarım kuramlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kuramlar genel olarak, mimarlar tarafından üretilen tasarımların, ancak insanlar tarafında algılandığı ve çok iyi bir şekilde anlaşıldığı/bilindiği takdirde, sosyal anlamlara dönüşebileceğini ortaya koymaktadır. Bu sürecin ise, genellikle mimarın tasarımında ortaya koymak istediği niyetten bağımsız olarak, kendini devam ettirir biçimde çalıştığı kabul görmektedir.

Yukarıda özetlenmiş olan mimarlık kuramı çalışmaları göstermektedir ki, son yüzyılın belki de en baskın mimarlık kuramı olan Modernizm yaklaşımı, çevresel anlam sürecine yeterli hassasiyeti göstermemiştir. Modernizm kuramcılarının çoğu, insanların mimarların tasarladığı yerlere anlam yükleyecekleri düşüncesini reddetmekle birlikte, sadece kullanıcının fonksiyonel ihtiyaçlarının karşılanacağı kübik biçimlerle şekillendirilmiş yalın geometriler kullanmayı savunmaktadır. Genel olarak Modernizm, mimari biçime dair tüm bölgesel veya kültürel referansları tanımayı reddederek, dünyadaki tüm insan ve coğrafyalar için ortak olabilecek tek bir gelenek için çağrıda bulunmaktadır. Modernizm'in popüler savının aksine, çevresel psikoloji alanındaki son araştırmalar, mimari ve çevresel tasarımın, insanlar için bir anlam ifade edebilmesinin, bu yerin insanlara sunduğu güçlü imajlar, sembol ve/veya statü elemanları gibi insan hayatında önemli olan değerlerin algılanabilirliğiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Literatürdeki güncel çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, başarılı bir mimari tasarım için, yalnızca fonksiyonel ihtiyaçları karşılayacak 'doğru' biçimlerin değil, bunun yanında bu biçimlere insanlar tarafından belirlenmiş prestij değerlerinin yine kendileri tarafından aktarılmasının eşit derecede önemi olduğu varsayımında bulunmak gerçekçi bir yaklaşımdır.

Kuzey Kıbrıs, ortaçağdan günümüze çeşitli mimari gelişimlerin sahne aldığı bir coğrafya olmuştur. Özellikle bölgenin yakın tarihindeki gelişmeler, bu çalışma için, yapılaşmış çevrenin incelenerek geçmişten günümüze çeşitli mimari geleneklerin kıyaslanmasına olanak sağlayan niteliktedir. Günümüze hakim olan çeşitli mimari gelenekler, temel olarak, insanlar tarafından yuvalarında olmasını talep ettikleri statü ve/veya prestij değeri taşıyan mimari elemanlar açısından kıyaslanmıştır. Son yirmi yıl içinde, Gazimağusa Kentinin gelişmekte olan Yeniboğaziçi köyü çevresi genelindeki konut mimarisine hakim üç tasarım geleneği tespit edilmiştir. Modernist, Melez ve Neo-Klasik olarak adlandırılan bu gelenekler, yarı-yapılandırılmış anket, yarı-yapılandırılmış mülakat ve arazi çalışmalarıyla değerlendirilmiştir.

Daha geniş ölçekte yapılan çalışmalar, Mağusa kent merkezi (çoğunlukla Karakol bölgesi) genelinde, orta ve alt gelir düzeyine sahip kullanıcıları barındıran en popüler konut tipinin Modernist stilde inşa edilen apartmanlar ve Mağusa yakın çevresinde (özellikle Tuzla köy ve civarı), çoğunlukla orta gelir düzeyine sahip kullanıcıları barındıran en yoğun stilin de Melez ve Neo-klasik çift veya üç katlı, bitişik veya bağımsız nizam sıra-konutlar olduğunu ortaya koymuştur (Bkn. Boğaç, 2010). Kentin yeni gelişmekte olan konut bölgesi Yeniboğaziçi köyü çevresinde ise Melez mimari stil özelliklerini taşıyan, daha çok orta ve üst gelir düzeyine sahip kullanıcıları barındıran, bağımsız nizam çift katlı konut yapılarının yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sırasında yine, Neoklasik ve Melez yapıların, bu bölgede yaşayan kişilerin prestij değerlerini, Modernist yapılardan çok daha fazla temsil ettiği saptanmıştır. Yapılan çalışma aynı zamanda, bu iki stilin, orta ve üst gelir düzeyine sahip kullanıcıların kendi idealleri, statüleri ve kişiliklerinin yansımaları doğrultusunda inşa ettirmek istedikleri 'yuva' imajıyla daha çok örtüştüğünü ortaya koymuştur.

Özet olarak, bu çalışmada insanların konut tercihlerinde rol oynayan en önemli etken olarak karşımıza, 'ideal yuva' ve 'toplumun prestij' değerlerini yansıtan yapı stilleri çıkmaktadır. Bu stiller, Mağusa kent merkezine hakim Modernist konut biçiminden çok farklıdır. Çalışma sırasında, Modernist stilin kullanıcılarının prestij değerlerini yansıtmadığı bir çok kez ifade edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, belirtmek gerek ki, Melez ve Neo-klasik mimari stilleri hem yerel mimarının, hem de çevredeki tarihi yapıların bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da kaçınılmaz olarak mimarların, insanların sadece fiziksel ihtiyaçlarının karşılanacağı değil, aynı zamanda sosyal değer ve/veya statülerini de

yansıtan ve böylelikle anlamlandırabilecekleri binalar tasarımlarının, sağlıklı bir çevrenin kaçınılmaz zorunluluğu olduğu sonucuna götürmektedir.

KAYNAKLAR

Altman, I. (1981), *The Environment and Social Behavior. Privacy, Personal Space, Territory, Crowding*. New York: Irving Publishers.

Best, S. & Kellner, D. (1997), *The Postmodern Turn*. New York: Guilford Press.

Boğaç, C. (2010), *Architecture for Meaning: Expression of Social Values through Urban Housing in Gazimağusa, North Cyprus*, LAP LAMBERT Academic Publishing, ISBN-10: 3838395549 / ISBN-13: 978-3838395548

Boğaç, C. (2009), Place attachment in a foreign settlement. *Journal of Environmental Psychology* 29. 2 . pp 267–278.

Bohm, D. (1992), Postmodern-Science. In C. Jencks (Ed.), *The Post-Modern Reader, 1992* (pp. 383-388). London: Academy Editions.

Cooper, C. (1974), The House as the Symbol of the Self. In J. Lang, C. Burnette, W. Moleski & D. Vachon, (Eds.), *Designing for Human Behavior (Community Development Series Vol. 6)*, 1974. Pennsylvania: Halstead Press.

Dağlı, U., Önal, Ş. & Doratlı, N. (1998), Gazimağusa Kentsel Gelişimi'ni Sürdürülebilirliğine Yönelik Çözüm Önerileri. 1st Gazimağusa Symposium Book, 1998 (pp. 19-34). Gazimağusa: Eastern Mediterranean University.

Devlet Planlama Örgütü (2012), 2011 Nüfus ve Konut Sayımı, <http://www.devplan.org/> internet adresinden Ocak 2012 tarihinde edinilmiştir.

Devlet Planlama Örgütü (2006), 2006 Nüfus ve Konut Sayımı, <http://www.devplan.org/> internet adresinden Nisan 2009 tarihinde edinilmiştir.

Després, C. (1991), The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. *Journal of Architecture and Planning Research*. 8 (2). pp 96-115.

Eckersley, R. (1999), Postmodern Science: Review on website access, [http:// www.abcradio.net](http://www.abcradio.net) internet adresinden Şubat 2009 tarihinde edinilmiştir.

Freud, S. (1989), *Beyond the Pleasure Principle. The Ego and the Id*. Group Psychology. New York & London: W.W. Norton.

Gawne, E. & Snodin, M. (2004), *Exploring Architecture : Buildings, Meaning and Making*. London: V&A Publications.

Gibson, J. J. (1979), *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.

Groat, L. N. (1988), Contextual Compability in Architecture: An Issue of Personal Taste? In J.I. Nasar (Ed.). Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Applications (pp. 228-253). Cambridge: Cambridge University Press.

Heft, H. (1997), The Relevance of Gibson's Ecological Approach to Perception for Environment- Behavior Studies. In G. T. Moore & R. W. Marans (Eds.), Advances in Environment, Behavior, and Design-Volume 4, 1997. New York: Plenum Press.

Jencks, C. (1992), The Post-Modern Reader. New York: St Martin's Press.

Jung, C. G. (1964), Man and His Symbols. New York: Garden City, Doubleday and Co.

Katz, D. (1950), Gestalt Psychology. Translated by Robert Tyson. New York: Ronald Press.

Köhler (1929), Gestalt Psychology. New York: Liveright.

Krampen, M. (1997), Environmental Meaning, Advances in Environment, Behavior, and Design- Volume 3. In E. H. Zube & G. T. Moore (Eds.). New York & London: Plenum.

Lang, J. (1987), Creating the Architectural Theory. New York: Van Nostrand Reinhold Company.

Levi-Strauss, C. (1963), Structural Anthropology 1 (Vol. 1). Translated by C. Jacobson & B. G. Schoepf. London: Penguin Books.

Mesutoğlu, L. (1998), Habitat İlkeleri ve Mağusa Kentinin Geleceğinin Sorgulanması.1ST Gazimağusa Symposium Book, 1998 (pp. 67-77). Gazimağusa: Eastern Mediterranean University.

Moore, G.T. (1989), Environment and Behavior Research in North America: History, developments, and unresolved issues. In D. Stokols & I. Altman (Eds.). Handbook of Environmental Psychology. Vol.2.pp 1359-1410. New York: Willey.

Nasar, J. L. (1997), New Developments in Aesthetics for Urban Design. In G. T. Moore & R. W. Marans (Eds.), Advances in Environment, Behavior, and Design-Volume 4, 1997. New York: Plenum Press.

Naylor, G. (1985), The Bauhaus Reassessed: Sources and Design Theory. London: Naylor Herbert Press.

Rapoport, A. (1990), The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach. Tucson: University of Arizonian Press.

Rapoport, A. (1969), House Form and Culture. Edgewood Cliffs: Prentice Hall.

Rossi, A. (1984), The Architecture of the City-New Edition. Cambridge, MA.: MIT Press.

Rapoport, A. (1976), The Mutual Interaction of People and Their Built Environment: A Cross-cultural Perspective. Mouton, Paris: The Hague.

Schluz, C.N. (2000), Architecture: Presence, Language, Place. Milano: Skira.

Schluz, C. N. (1965), Intentions in Architecture. Cambridge, MA.: The MIT Press.